

**ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ;
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ; ПІДГОТОВКА СУДДІВ,
ТРЕНЕРІВ І СПОРТСМЕНІВ ТА
ЇХНЯ УЧАСТЬ У ЗМАГАННЯХ ІЗ ХОРТИНГУ**

УДК 37.091.33-027.22:796.85

*Едуард Єрмоєнко,
м. Київ*

НАЦІОНАЛЬНА ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКА ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНА ГРА „ХОРТИНГ-ПАТРІОТ“ ЯК ФОРМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ТА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

В освітньому просторі України, впродовж її історії патріотичне та фізичне виховання дітей та молоді завжди було пріоритетним напрямом в організації виховної роботи. Патріотичне та фізичне виховання школярів є комплексною роботою і являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади та громадських організацій щодо формування в майбутніх громадян високої патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Вітчизні, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку по захисту інтересів Батьківщини. Складовою частиною патріотичного виховання є формування готовності дітей та юнацтва до військової служби як особливого виду державної служби. Воно характеризується специфічною спрямованістю, глибоким розумінням молодою людиною своєї ролі та місця в служінні Вітчизні, високої особистої відповідальності за виконання вимог військової служби.

Останнім часом у процесі перебудов і реформувань українська педагогічна практика перебувала під впливом різних західних течій, ринкових відносин, капіталізації суспільства, інших глобальних змін. У наслідок чого в сучасному суспільстві дуже мало уваги приділяється патріотичному та фізичному вихованню. Результатом цього є небажання сучасної молоді служити в лавах Збройних Сил України. Натомість, заснована в 2015 році Національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ сприяє підготовці учнів до служби в армії та розвиває почуття патріотизму.

Мета дослідження полягає в аналізі підходів і розгляді впливу Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ на національно-патріотичне та фізичне виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Завдання дослідження:

1. Надати педагогічну характеристику Національній дитячо-юнацькій військово-спортивній грі „Хортинг-патріот“.
2. Визначити ефективні шляхи розвитку й розкрити її вплив на патріотичне та фізичне виховання школярів.
3. Проаналізувати активність участі учнів загальноосвітніх навчальних закладів у грі.

Проблема дослідження полягає у визначенні ролі Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ у національно-патріотичному та фізичному вихованні школярів.

Об'єкт дослідження: процес національно-патріотичного та фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження: педагогічні умови національно-патріотичного та фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі занять Національною дитячо-юнацькою військово-спортивною грою „Хортинг-патріот“.

Гіпотеза дослідження: активне залучення учнів загальноосвітніх навчальних закладів України до участі у Національній дитячо-юнацькій військово-спортивній грі „Хортинг-патріот“ сприяє національно-патріотичному та фізичному вихованню школярів.

Науково-практична значущість дослідження полягає у визначенні ролі Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ у різнобічному

розвитку школярів; доведенні її високої ефективності в національно-патріотичному та фізичному вихованні учнів.

У роботі показано актуальність дослідження, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, зазначено проблему дослідження, розглядається загальна характеристика Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“, надається характеристика засобів і форм виховання, розкривається і вивчається потенційна можливість участі школярів у військово-спортивних конкурсах та змаганнях, що проводяться під час вишкільних таборів гри.

Сутність Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-Патріот“

Національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ – вид ігрової діяльності військово-спортивного спрямування, в процесі якої застосовується і збагачується накопичений юнаками та дівчатами життєвий досвід, поглиблюються знання про військову службу, загальну дисципліну, уявлення про навколишній світ, формуються змагальні спортивні навички, необхідні їм для успішної майбутньої трудової діяльності, виховуються вольові якості й організаторські здібності.

Потреба в іграх пояснюється віковими особливостями дітей, їх прагненням до активної практичної діяльності, пізнання навколишнього світу, участі в житті дорослих. Гра „Хортинг-патріот“ – це один із різновидів дитячих ігор взагалі. Вона є історично сформованим засобом військово-патріотичного виховання дітей та молоді, що застосовується за методикою хортингу як національного виду спорту України. Військово-спортивній грі притаманні основні риси будь-якої гри хлопців і дівчат: пізнавальний характер і різноманітність ігрових мотивів, цілей, активності дій, висока емоційність, життєрадісність. Але разом із тим гра має свої характерні ознаки й особливості. До них слід, насамперед, віднести: наявність елементів героїки і військової бойової романтики. Малюючи у своїй уяві картину бойових дій, учасники гри неодмінно уявляють і себе в якості героїв минулих років, які захищали рідну землю, прагнуть бути гідними героїв; яскраво виражену військово-прикладну спрямованість знань і дій у грі: рішення тактичних завдань, пересування загонів у чіткому строю, орієнтування на місцевості за різними ознаками, рішення завдань на визначення відстаней різноманітними способами, ведення розвідки, наступ на противника, влаштування засідок, ведення оборонного бою, вчинення прихованих та швидких пересувань і маневрів на місцевості, подолання різноманітних природних і штучних перешкод, що стоять або раптово виникають на шляху до досягнення мети тощо; можливість широко застосовувати в процесі гри різноманітне військово-спортивне та туристичне обладнання, компаси, біноклі, топографічні карти, схеми, різноманітні засоби сигналізації, макети зброї (знарядь, ракет, кулеметів, автоматів, пістолетів тощо), навчальну зброю, протигазу, імітаційні засоби (холості патрони, вибухові пакети, димові шашки і гранати, сигнальні ракети тощо); у військово-спортивній грі „Хортинг-патріот“ діяльністю команди або окремих учасників керує командир, він віддає накази підлеглим, ставить перед ними завдання, планує та організовує їх виконання. Під сильним авторитетом і впливом командира, його наказ для учнів виглядає як необхідна загальноосвітня вимога, яка беззаперечно повинна виконуватися кожним учасником гри; важливою особливістю військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ на місцевості є й те, що досягнення мети в ній протікає в специфічних умовах, де у спрощеному вигляді відображається характер військових занять і бойових дій. Виконуючи свої обов'язки в грі, учасник змушений подумки передбачити можливий хід і результат своїх дій, порівнювати його з тим, що було задумано, стежити за обстановкою, контролювати свою особисту поведінку по відношенню до товаришів по команді; різноманітні вправи, що застосовуються у грі (ходьба, біг, стрибки, метання, спостереження, орієнтування, перша медична допомога, навички похідного життя, стройові вправи тощо), є по духу спортивними, проводяться зазвичай у змагальній формі й конкурентній боротьбі, що особливо приваблює хлопців і дівчат.

Таким чином, розглядаючи питання про сутність Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“, слід виходити із загального уявлення про гру як історично виниклий вид діяльності дітей та молоді, що полягає у відтворенні дій дорослих та відносин між ними і направлений на пізнання предметної та соціальної

діяльності, як один із засобів патріотичного, фізичного, психологічного, розумового і морального виховання підростаючого покоління. У даній грі в доступній для дитини формі відображаються соціальні відносини українських воїнів і у спрощеному вигляді програтється обстановка, характерна для військових занять, бойових дій. У цьому полягає основна функція гри „Хортинг-патріот“ для військово-патріотичного виховання та витоки інтересу хлопців і дівчат до самої гри, серйозного і творчого ставлення до неї всіх учасників, суддів і педагогів. Виховання школярів засобами військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність засновників і керівництва гри, органів державної влади та громадських організацій щодо формування в учасників гри високої патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Вітчизні, готовності до виконання громадянського обов'язку щодо захисту інтересів Батьківщини. Одним із пріоритетних напрямів виховної роботи, що проводить керівництво гри, є патріотичне та фізичне виховання школярів. Культурно-масові заходи проводяться в рекреаціях і класних кімнатах загальноосвітніх навчальних закладів, на місцевості, де розміщується державна символіка України, емблеми Збройних Сил України й атрибутика військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“. При проходженні різних видів практичних занять під час проведення етапів гри школярі також користуються державною символікою та краєзнавчими матеріалами про Україну та її певні райони, де проводиться гра, і тим самим прищеплюється учням любов до Батьківщини, надаються географічні й історичні знання про даний регіон.

У військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ є свої *традиції*, які щорічно підтримуються: вшанування ветеранів війни та праці; святкування Дня фізичної культури і спорту; вшанування днів військової та козацької слави України; привітання чоловіків та юнаків з Днем захисника Вітчизни; вшанування Дня незалежності України та Дня конституції України; участь у мітингах, присвячених Дню Перемоги у Другій світовій війні та покладання вінків до пам'ятників загиблим воїнам тощо.

Складовою частиною патріотичного виховання школярів засобами гри є військово-патріотичне виховання, спрямоване на формування готовності юнаків до військової служби як особливого виду державної служби. Воно характеризується специфічною спрямованістю, глибоким розумінням громадянином своєї ролі і місця в служінні Вітчизні, високою особистою відповідальністю за виконання вимог військової служби. Під військово-патріотичним вихованням у процесі військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ чітко і конкретно розуміється все, що прямо або побічно сприяє вихованню в учнів любові до України, поваги до її державної символіки, прихильності до рідних місць, формуванню патріотичних почуттів.

Основною формою виховання є участь школярів різного віку в районних і обласних етапах, а також фінальній частині військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ та конкурсах: на рівні району школярі регулярно беруть участь у конкурсі військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ – „Призовник року“; кожного року школярі беруть участь в обласних військово-спортивних зборах-змаганнях „Захисник Вітчизни“; за планом гри школярі беруть участь у багатоденних вишкільних таборах всеукраїнського масштабу на військовому полігоні Національної Гвардії України.

Виховні та освітні можливості гри „Хортинг-патріот“

Гра „Хортинг-патріот“ соціально й тісно пов'язана з працею, навчанням, життєдіяльністю учнів. Це важливе положення наукової теорії даної гри дає нам можливість проаналізувати питання щодо її виховних можливостей. У військово-спортивній грі учнів в якійсь мірі відбивається військова праця дорослих – справжніх солдат і офіцерів Збройних Сил України.

Зв'язок гри з військовою працею позитивно впливає на її роль у військово-патріотичному вихованні. Гра не має прямого зв'язку з специфічною роботою дорослих воїнів, але вона має відношення до них непряме: привчає учасників гри до тих фізичних випробувань і психологічних умов, що необхідні для даної роботи. Як учень себе поводить у грі, таким він буде і в справжній роботі, коли стане дорослим.

Виховна роль військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ підвищується завдяки тому, що учасники з великим інтересом ставляться до неї, змагаються і грають з охотою.

Дослідження показали, що основними мотивами, які сприяють вихованню в учнів *інтересу до даної військово-спортивної гри*, є наступні: *по-перше*, бажання учня задовольнити своє прагнення до героїчних вчинків, довести свою дорослість, самостійність, перевірити свої сили й можливості проявити особистість якості, реалізувати свої позитивні амбіції, зайняти певне місце в колективі, й самоствердитися; *по-друге*, прагнення учня придбати деякі початкові військово знання, вміння та навички у діях на місцевості, а також розвинути в себе ряд морально-вольових якостей, необхідних для активної участі в майбутній трудовій діяльності та захисті Вітчизни; *по-третє*, довести дорослим людям, які оточують учня, батькам, вчителям, що його не даремно виховували і що він надалі здатна добиватися у житті всього сам, робити правильний вибір і позитивні вчинки.

Учні загальноосвітніх навчальних закладів, які вже брали участь у грі, на практиці переконуються, що в процесі гри „Хортинг-патріот“ у них формується багато корисних морально-вольових якостей, необхідних для їх майбутньої діяльності. Це один з важливих моментів, що підвищує інтерес учнів до гри. На ставлення хлопців і дівчат до військово-спортивної гри значною мірою впливає методика її проведення, наявність цікавих конкурсів, ставлення до гри інструкторів, вихователів, і насамперед керівників.

Які ж якості формуються в учасників у процесі занять військово-спортивною грою „Хортинг-патріот“ і яка її роль у військово-патріотичному вихованні школярів? Роль даної гри у військово-патріотичному вихованні полягає, насамперед, у тому, що сама гра сприяє розвитку в учнів високих морально-вольових якостей. Ці якості й почуття мають велике значення для розвитку всіх сторін особистості школяра. Особливо виняткова їх роль у розвитку пізнавальної діяльності.

Ігрова діяльність завжди відрізняється сильними і яскравими емоційними переживаннями. Гра „Хортинг-патріот“ завжди емоційно захоплює дітей, інакше вона не була б грою. Насиченість ігрових дій сильними почуттями, їх емоційна захопленість є однією з найважливіших умов позитивного впливу даної гри на особистість її учасника. Серед розмаїття почуттів, пережитих учнями в грі, особливого значення набувають почуття, що спонукають їх до активних дій, боротьби з труднощами, виникнення бажання брати участь у відповідальних справах, здійснювати героїчні вчинки. Тут слід, передусім, виділити патріотичні почуття, любов до Батьківщини.

Досвід показує, що активні дії у процесі військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ викликають у хлопців і дівчат високоморальний емоційний відгук, активізують патріотичні почуття: любов до Батьківщини, Збройних Сил України, героїчних сторінок минулого нашої Вітчизни; викликає прагнення зі зброєю в руках захищати Батьківщину, сумлінно служити в лавах збройних сил та інших силових структурах держави.

Велику роль у житті й діяльності людей грає почуття колективізму. Суспільна власність на засоби виробництва, єдність ідеології, спільність і значущість мети обумовлює взаємодопомогу й товарицьке єднання людей. Особливо велике значення має почуття колективізму й тісно пов'язане з ним почуття дружби, товарицькості, взаємної виручки в бойовій діяльності українських воїнів.

Виховувати в підростаючого покоління почуття колективізму, справжньої дружби, товарицькості, взаємної виручки – одне з важливих виховних завдань гри „Хортинг-патріот“, покликаної готувати активне гідне покоління для сучасної армії. Ефективним і дієвим засобом виховання в учнів почуття колективізму, товарицькості і взаємної виручки є військово-спортивні конкурси й етапи змагань за програмою. Весь хід гри, взаємини учнів під час виконання поставлених завдань, загальна радість, піднесення, а нерідко й почуття досади, прикрасі при невдачах згуртовують хлопців і дівчат, виховують у них почуття колективізму, прихильність один до одного, що в свою чергу сприяє поліпшенню навчання, зміцненню дисципліни в школі.

У процесі гри „Хортинг-патріот“ учнями постійно переживається почуття обов'язку й відповідальності. Кожен учасник, виконуючи в грі отримані завдання, відповідає перед товаришами за те, як він буде їх виконувати, його праця й дії постійно оцінюються товаришами по команді. В обстановці гри учасник позбавляється можливості перекладати з себе відповідальність на інших або на обставини. Подібні спроби, розпочаті ким-небудь з

учасників гри, зазвичай відразу ж помічаються колективом і суворо засуджуються. Успішне ж виконання своїх обов'язків у грі завжди викликає схвалення товаришів і породжує в гравця почуття задоволення й радості. Все це стимулює учасника до більш відповідального виконання своєї ролі й обов'язків у грі.

Військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ сприяє розвитку в школярів такої важливої якості, як працьовитість. Привчаючи хлопців і дівчат проявляти у грі наполегливість у досягненні спільної мети, долати доступні їм перешкоди, наполегливо вдосконалюватися в оволодінні ігровими прийомами, проявляти кмітливість, педагоги сприяють вихованню в учнів певних характерних вольових рис позитивного ставлення до своєї праці. Велике виховне значення має залучення учасників гри до праці, до створення й покращення навчальної матеріально-технічної бази, обладнання кабінету з предмета „Захист Вітчизни“, будівництва комплексних спортивних майданчиків, загальновійськових смуг перешкод, стрілецьких тирів, макетів зброї тощо. Учні отримують наочне уявлення про якість і кількість робіт, необхідних для облаштування, привчаються цінувати все досягнуте в результаті колективної роботи, дбайливо ставитися до результатів праці. На цьому етапі у них також розвиваються справжні практичні трудові навички.

Військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ також сприяє естетичному вихованню її учасників. Естетика військового побуту завжди привертала увагу учнів. У військовому побуті Збройних Сил України є багато патріотичного і красивого, що захоплює справжніх патріотів. У своїй роботі ветерани війни та збройних сил, викладачі загальноосвітніх шкіл із предмета „Захист Вітчизни“ все більше й більше доводять це українській спільноті, переконуючи в наявності та корисності військової естетики. Стрій, підтягнутість, військово-патріотична пісня, елементи військової форми, вручення зброї, отримання наказу, шанування прапора загону й роботи штабів з проведення навчальних військових операцій та конкурсів роблять життя колективу учасників гри більш емоційним і сприяють формуванню естетичних почуттів, привчають до порядку, дисциплінованості, відданості колективу. У плані роботи керівництва гри з естетичного виховання не повинна ігноруватися природа, її вплив на емоційну сферу хлопців і дівчат. На основі сприйняття прекрасного в природі у процесі гри „Хортинг-патріот“ на місцевості постійно формується любов до природи, рідного краю та інші моральні й естетичні якості.

У процесі проведення гри виховуються й гартуються вольові якості учасників. Значення військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ для формування вольових якостей визначається, насамперед, тим, що гра є для учнів цікавим і серйозним засобом практичної діяльності, яка вимагає від них попереднього продумування завдань, складання плану дій, свідомого й самостійного підбору засобів і, нарешті, перевірки всього цього на практиці під час проведення гри. В ході гри також створюються умови для багаторазового прояву учасниками ініціативи, тобто – здатності проявити творчість і самостійність під час виконання поставленого завдання, знайти методи і прийоми виконання наказу командира.

У військово-спортивній грі створюються сприятливі умови для виховання у школярів дисциплінованості. Хлопці й дівчата переконуються на практиці в тому, що успіх кожної гри багато в чому залежить від дисциплінованості її учасників та колективної роботи. Дисципліна є основною умовою проведення гри „Хортинг-патріот“. Порушення дисципліни в грі окремими учасниками знижує інтерес до гри, а іноді може призвести до її зриву. Ця обставина нерідко змушує самих гравців активно боротися за хорошу дисципліну в грі. Спостереження за багатьма проведеними іграми показують, що учасники перед грою попереджають один одного (особливо недисциплінованих) про необхідність суворо дотримуватися дисципліни в ході гри йі при підведенні підсумків проведеної гри дуже різко критикують порушників дисципліни. Це має великий вплив на недисциплінованих, допомагає їм виправляти свою поведінку.

У грі, виконуючи певну роль і обов'язки, учень вступає у відому систему необхідних зв'язків, яка набуває сили закону. Дисциплінуюче значення мають і правила гри „Хортинг-патріот“. Вони зазвичай розкривають мету поведінки під час гри і способи досягнення цієї мети. Свідоме підпорядкування правилам і спільно прийнятим умовам гри привчає учнів до самоконтролю, відповідального ставлення до взятих на себе обов'язків. Учасники гри також

привчаються до чіткого дотримання встановлених правил, обмеження своїх особистих прагнень і підпорядкування їх умовам гри або взятим на себе зобов'язань. Суворе, точне й багаторазове дотримання правил гри виховує у школярів почуття обов'язку й відповідальності за здійснювані вчинки, сприяє формуванню навичок і звичок дисциплінованої поведінки.

Велике значення має військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ у вихованні в школярів таких вольових якостей, як рішучість і сміливість. Під час проведення гри педагогу, військовому керівнику порівняно легко створити ситуацію, що вимагає від учасників рішучих і сміливих дій. Особливо це стосується хлопців. Основними *моментами* такої *ситуації* можуть бути: наявність обставин гри, що вимагають вибору між двома чи кількома діями або способами їх виконання. При цьому головна складність зазвичай полягає у багатогранності або новизні умов, суперечливості виниклої ситуації, виборі характеру дій або способів їх виконання; обмеженість часу на орієнтування, прийняття рішення і вибір дії; наявність елементів небезпеки; загострення конкурентної боротьби між командами.

Добре знаючи зміст гри, вмюючи організувати її, педагог, керівник гуртка може передбачити зазначені вище моменти для створення ситуацій, у яких учасникам буде необхідно проявити рішучість і сміливість. Кожна гра має мету, досягнення якої, як правило, вимагає від учнів великих зусиль, наполегливості. Часто можна спостерігати, коли учасники гри витрачають чимало зусиль, щоб застати команду супротивника зненацька, здивувати, вразити її несподіванкою, розгадати і зруйнувати її плани, домогтися швидкої і рішучої перемоги. Але команда противника відповідає тим же, створюючи різні перешкоди, для подолання яких потрібно знову, а часом і неодноразово, шукати нових шляхів і засобів для здобуття перемоги. Все це сприяє вихованню в учасників такої якості, як наполегливість, що проявляється в умінні усувати і долати перешкоди на шляху свідомо поставленої мети, доводити до кінця розпочату справу.

Якщо гра проводиться на місцевості (в лісі, на галявинах, на спортивному майданчику, на березі річки тощо), це вимагає від хлопців і дівчат великої витривалості. Учасникам гри доводиться часом здійснювати біг на швидкість по пересіченій місцевості у поєднанні зі стрибками, метанням гранат, переповзанням, долати яри, струмки, „заражені ділянки“ в протигазах, пробиратися через густі кущі чагарнику, перепливати річку, підніматися на гору з макетами автомата тощо. Багато з цих вправ включені у комплексну програму військово-спортивного хортингу – професійно-прикладного виду спорту військових.

Проведення військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ керівництвом загальноосвітньої школи на місцевості, у вишкільних таборах протягом усього року дає можливість тренувати школярів протягом тривалого часу в польових умовах. При цьому в обстановці гри її учасники переносять усі труднощі з великим бажанням, часом не звертаючи на них уваги. Досвід показує, що учні школи, які систематично на місцевості грають у гру „Хортинг-патріот“, порівняно легко переносять легкоатлетичні кроси, тривалі піші походи, якісно виконують вправи й успішно складають нормативи на уроках із предметів „Фізична культура“ і „Захист Вітчизни“.

Мислення учасника в умовах даної військово-спортивної гри потребує також таких якостей, як швидкість, цілеспрямованість, ініціативність. Учні вчать аналізувати і логічно мислити. А це і є характерні риси тактичного мислення. Ось чому мислення школяра в процесі гри „Хортинг-патріот“ по суті є військовим тактичним мисленням, а методично правильно проведені ігри під керівництвом кваліфікованих педагогів – один із перших практичних етапів формування тактичного мислення, ефективного мислення воїна. Це є важливою ланкою психологічної підготовки учнів до успішного опанування програми тактичної підготовки, засвоєння таких навчальних тем, як „Оборона“, „Наступ“, „Дії солдата в бою“ тощо.

Гра „Хортинг-патріот“ – це практичний вид діяльності школяра, коли учасник гри нерідко потрапляє в умови, що вимагають від нього швидкої реакції, швидкого мислення, і в той же час він повинен правильно, обґрунтовано вирішувати завдання. Це спонукає його спиратися на свій досвід і досвід товаришів, на наявні знання, мобілізувати свої знання та вміння на рішення конкретного завдання, що стоїть перед командою. Поставлені завдання

концентрують на собі усі зусилля гравців, спрямовують їхню думку виключно на одну мету – здобути перемогу над командою супротивника.

Стикаючись із тактикою і мисленням учасників команди, яка протидіє, гравці приходять до необхідності проявляти військову хитрість, в основі якої лежить якраз ініціативність мислення. З кожною новою грою відбуваються позитивні зрушення в мисленні. При вирішенні завдань у грі все частіше приймаються більш правильні й обгрунтовані рішення, учасники виявляють усе більше вигадку і кмітливість, їхня військова хитрість і логіка зростає. У більшості ігор на місцевості, що вже були проведені, школярі здобувають знання, вміння та навички в маскуванні, тобто у пристосуванні до місцевості. Слід також підкреслити, що військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ благотворно впливає на засвоєння школярами програм із загальноосвітніх предметів. У процесі гри удосконалюються знання з географії і геометрії. Виховні бесіди на військово-патріотичні теми, що проводяться під час гри, допомагають хлопцям і дівчатам більш глибоко осмислювати героїчні сторінки історії України.

Місце гри „Хортинг-патріот“ у системі військово-патріотичного виховання школярів

Військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ є однією з ефективних форм роботи в системі військово-патріотичного виховання. Вона широко застосовується в багатьох ланках навчально-виховного процесу.

Гра на місцевості в навчальний час. На уроках із фізичної культури застосування військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ сприяє підвищенню активності учнів, кращому засвоєнню деяких розділів програми. Враховуючи вікові особливості, заняття з фізичної культури рекомендується частіше проводити на повітрі, а в ряді випадків (легка атлетика, хортинг, волейбол) організовувати періодичні виїзди в парки або передмістя. Для організації військово-спортивної гри на місцевості у вчителя є сприятливі можливості.

Ігри на місцевості проводяться з метою відпрацювати дії команди, загону або навички з якої-небудь військової спеціальності (розвідника, стрілка, зв'язківця тощо). Так, для розвідників, які вивчають різні способи спостереження, маскування й орієнтування на місцевості, визначення відстаней, у якості практичних занять рекомендуються ігри-вправи на місцевості: „Йдемо по сліду“, „Засідка“, „Спостерігачі“, „Умій маскуватися“, „Ходимо тихо“ тощо. Під час загонних ігор на місцевості відпрацьовуються дії команди, перевіряється злагодженість команди. Для цієї мети використовуються етапи гри „Бій за висоту“, „Прорватися в тил ворога“, „Захоплення прапора“. У цих іграх порівняно легко створюються такі ситуації, коли необхідно проявити свою майстерність і команду, і його заступнику, і розвідникам, і зв'язківцям, і стрільцям, і санітарам. Успіх у таких іграх залежить від чіткої взаємодії всіх членів команди.

Гра „Хортинг-патріот“ на місцевості в складі команди має також завдання підвести підсумок певного періоду (осінній, зимовий, весняний) у заняттях учасників гри. У цих іграх перевіряються отримані учнями знання і вміння, злагодженість команд, визначається кращий загін у фінальній загальноукраїнській грі тощо. Ігри на місцевості у вишкільних таборах проводяться на районних, обласних, регіональних, всеукраїнських фіналах військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“. Вони призначаються для підведення підсумків підготовки учнів і визначення кращих команд, загонів, навчальних відділень, взводів, рот за територіальним принципом.

Гра „Хортинг-патріот“ часто проводиться у військово-спортивному таборі. Умови виховної та оздоровчої роботи в таборі представляють особливо сприятливі можливості для організації ігор на місцевості. Ігри в таборі є логічним продовженням тих ігор, що проводилися протягом навчального року за календарним планом громадської організації всеукраїнської гри „Хортинг-патріот“. В умовах табору хлопці і дівчата проводять ігри у складі тимчасових загальношкільних дружин і загонів, підрозділів, що створюються на табірний період. Форми організації військово-спортивної гри в таборі різноманітні. Ігри проводяться регулярно згідно складеного плану (розкладу) на зборах ланок і загонів, як епізодичні заходи у складі двох або кількох загонів, а також у масштабі всього табору.

Підкреслюючи необхідність військово-патріотичного виховання, його відмінність від інших напрямів виховної роботи, можна визначити його своєрідність як специфічний аспект цілісного виховного процесу. Цій впливовій специфіці в педагогічній теорії і практиці нашої держави на даний момент, на жаль, не приділяється належної уваги. Під військово-патріотичним вихованням іноді розуміється все, що прямо або побічно сприяє вихованню у хлопців любові до Батьківщини, прихильності до рідних місць, формуванню патріотичних почуттів. Неважко помітити, що при такому трактуванні військово-патріотичного виховання втрачається його специфіка, воно стає некерованим процесом. Перш ніж об'єднати військово-патріотичне виховання з іншими напрямками виховного процесу, важливо виявити його власну природу, його самостійні функції у формуванні особистості школяра. Необхідно визначити, який зміст військово-спортивної діяльності та відповідного спілкування, які ситуації, яка мотивація, які умови життєдіяльності найбільш сприяють розвитку особистості патріота, стійкого, мужнього і вмілого захисника Батьківщини, яким у майбутньому має стати сьогоdnішній учасник гри „Хортинг-патріот“. Характеристики вдосконалення військово-патріотичного виховання школярів засобами гри „Хортинг-патріот“ в сучасних умовах необхідно почати з більш глибокого осмислення його сутності, цілей і завдань. У військово-патріотичного виховання під час даної гри абсолютно особлива функція, що відрізняє його від інших сфер виховної роботи: підготувати дітей і молодь до найбільш екстремальних ситуацій захисту Вітчизни – до збройної боротьби з агресором, підготувати учасників гри до служби у Збройних Силах України, а також щоб усі учні в майбутньому вели повсякденну боротьбу за збереження миру.

Вимоги до особистості гравця, підготовленого до захисту Вітчизни, сьогодні визначаються не тільки характером ратної праці, а й системою людських цінностей, принципів, національних позитивних прагнень, до захисту яких готується учасник гри – майбутній воїн. Вивчення, аналіз діяльності та способу життя воїна виступає в цьому випадку у якості одного з методологічних підстав для вдосконалення підготовки учасника гри „Хортинг-патріот“ до захисту Батьківщини. Дослідження Е. А. Єрмоєнка, М. Д. Зубалія, В. В. Івашковського, О. І. Остапенка, О. М. Семігала, М. В. Тимчика, Б. Б. Шаповалова та інших вчених поводять, що спочатку планується така динаміка (послідовність етапів) процесу виховання, яка відповідає етапам внутрішнього (іманентного) розвитку та відчуття високої якості патріотизму, в нашому конкретному випадку – готовність учасників гри „Хортинг-патріот“ до захисту України від абиякого зовнішнього агресора.

Сьогодні є ряд наукових робіт, в яких визначаються критерії військово-патріотичного виховання у процесі гри „Хортинг-патріот“ (З. М. Діхтяренко, Е. А. Єрмоєнко, М. Д. Зубалій, К. М. Кукушкін, М. С. Куцкір, Д. Г. Михальченко, Б. Б. Шаповалов, В. С. Шевчук). Але за підсумками проведених вишкільних заходів у 2015 році з учнями загальноосвітніх навчальних закладів можна чітко виділити такі *критерії військово-патріотичного виховання засобами даної гри*: наявність в учасників гри знань, навичок, необхідних для успішного виконання військового обов'язку перед Батьківщиною; висока дисциплінованість учасників гри як майбутніх захисників Вітчизни, безпосередньо військово-патріотична діяльність як фактор формування готовності до захисту Вітчизни; свідомий вибір юнаками і дівчатами – випускниками загальноосвітніх шкіл, які приймали активну участь у грі, військових професій; самовиховання як показник активного, свідомого ставлення молодих людей до свого особистого військового обов'язку.

На даний час необхідно відродити традиції постійного і регулярного проведення заходів і конференцій із проблем військово-патріотичного виховання молоді, де б обговорювалися проблеми підростаючого покоління. Це питання необхідно висвітлювати на сторінках газет і журналів, його треба популяризувати на радіо і телебаченні. Нині у засобах масової інформації про нього практично не згадують, а раніше велася планова робота на державному рівні. Але, дивна річ, чим далі в минуле йде час, тим усе частіше виникає до нього інтерес. На екрани країни виходять фільми патріотичної тематики, а підлітки засипають батьків питаннями про видатні перемоги українців, колишніх героїв, про козацтво тощо.

Якщо взяти, розроблену гру як організацію, то зовнішні форми цієї структури, розрахованої на школярів від 6 до 17 років, повністю повторюють будову військової організації. Самі назви складових частин (дружина, загін, ланка) мають військовий відтінок. Навіть привітання у грі „Хортинг-патріот“ є не менш суворим, ніж віддання військової честі. У процесі гри школярів також привчають віддавати честь при виконанні гімну України, біля пам'ятника герою, при зверненні до старших, при зустрічі з вожатим. Кожна команда, дружина, районна та міська організація юних гравців має прапор так само, як і кожна військова частина має свій почесний символ. На парад, урочисті збори, зльоти учасники гри повинні бути в парадній або військовій формі: біла сорочка або блузка, темні штани або спідниця, галстук і значок або військова польова форма з емблемою загону, команди. Команда, дружина чи загін можуть мали свій сигнальний засіб, свисток, горн, барабан тощо. Кожному учаснику гри мають бути відомі сигнали, що подаються у вишкільних таборах: „Увага“, „Збір“, „Зустріч“, „Підйом прапора“, „Похідний марш“ та інші встановлені сигнали, а барабан може бути супутником загону на демонстраціях і ходах, а також конкурсах стройової та патріотичної пісні.

Аналіз моральних законів юних учасників гри „Хортинг-патріот“ виявив ті ж *патріотичні якості*: любов до Батьківщини, порядність, чесність, дружелюбність, дисциплінованість, сміливість, рішучість, цілеспрямованість, акуратність, охайність, скромність, відповідальність. У грі є свої традиційні лозунги та заповіді. В цих заповідях органічно поєднується глибокий моральний зміст із доступною дітям притчовою формою. За задумом засновників гри „Хортинг-патріот“ етика гравця повинна спонукати його допомагати ближньому справою і словом, втішати стражденного, приходити на допомогу знедоленому. І все це тільки заради виконання свого морального обов'язку перед вчителями й іншими людьми. Лицарське благородне служіння людству становить наріжний камінь усієї гри. Керівники провідних загонів гри з різних областей України втілюють у життя свою віру в створення нового типу особистості українського громадянина. Гравець з часом стає носієм усього найкращого, що може бути в людині, і служить символом моральної і фізичної чистоти, прикладом для оточуючих.

Вимоги конкурсів гри „Хортинг-патріот“ повністю сприяють патріотичному вихованню учнів, підвищенню рівня їх фізичної підготовленості, а також психологічній витримці до екстремальних умов. Так, за розділами підготовки, що включає гра, можна виділити завдання, виховну та підготовчу мету, а саме: *розділ „Виховна робота“* має завдання: знайомство учнів зі Збройними Силами України, бойовими шляхами військових частин, кораблів, з видами збройних сил і родами військ. Участь у святкуванні пам'ятних дат, зустрічі з ветеранами війни, участь у пошуковій роботі, відвідування музею „Бойової слави“; *розділ „Стройова підготовка“* включає завдання і практичні стройові навички: за командою командира вміти: „Шикуватися в одну шеренгу, в дві шеренги і назад“; „Шикуватися в одну колону і по три“; „Повороти: направо, наліво, кругом, на півоберти“; „Рух стройовим кроком з речівкою і піснею“; *розділ „Польова підготовка“* включає завдання: „Установка палатки“; „Укладання рюкзака“; „Переправа через болото, по купинах“; „Підйом і спуск по крутому схилу за допомогою мотузки“; „Перенесення потерпілого на відстань до 50 метрів“; „Повітряна переправа по паралельних мотузках, проповзання“; *розділ „Фізична підготовка“* включає нормативи з легкої атлетики, спортивної гімнастики, акробатики, важкої атлетики; *розділ „Тактична медицина“* включає завдання: вміти виносити пораненого з поля бою, надати першу допомогу при переломах, кровотечах, опіках, транспортувати потерпілого; знати лікарські трави та їх застосування; *розділ „Правила дорожнього руху“* містить завдання: знати правила дорожнього руху для пішоходів і пасажирів, велосипедистів, жести регулювальника, сигнали світлофора, дорожні знаки; розвести транспорт на перехресті, правила проїзду на перехресті, визначати намічений „основний шлях“ руху, знати марки і призначення автомобілів; *розділ „Пожежна підготовка“* включає наступні завдання: знати правила пожежної безпеки у житлових будинках, школах, вміти застосовувати первинні засоби пожежогасіння; вміти прокласти пожежну рукавну лінію, долати перепони, користуватися вогнегасником.

Таким чином, тонке знання дитячої і підліткової психології відрізняє і зміст програми, і звичаї гри „Хортинг-патріот“. Велике значення при проходженні усіх її етапів надається фізичному вдосконаленню учасників. Серед орієнтовних програм даної гри, крім тих, що пов'язані з природою (туризм, екологія), впроваджуються цікаві програми щодо зміцнення фізичного та психологічного здоров'я дітей. Оздоровчий рух під впливом гри виробив основи методики патріотичного, фізичного і психологічного виховання підлітків, що виразилося в статутних документах і програмі проведення гри зі школярами. В них сформульовані такі вимоги, як індивідуалізація підготовки, виховання в колективі і колективом, створення активу, педагогічний такт. Завдяки цьому ми вже бачимо, що знову починають виникати військово-патріотичні гуртки, знову пробиваються нові паростки важливої справи виховання справжніх патріотів нашої країни, вже позбавлені колишньої ідеологічної оболонки і неефективного змісту.

Специфіка військово-патріотичної діяльності гри „Хортинг-патріот“ визначається її предметним змістом. Ця діяльність не належить до розряду матеріально-виробничих, але й не може розглядатися як чисто духовна. Вона *багатоаспектна*: *матеріальний аспект* – різні форми початкової військової підготовки, шефської роботи, військово-професійні операції, засвоєння суспільно вироблених методик роботи з об'єктами матеріальної культури (створення куточків і музеїв бойової, трудової слави, оформлення й навіть офіційна державна реєстрація військово-спортивних клубів у багатьох містах України, шефство над пам'ятниками,obelісками, меморіальними комплексами тощо); *духовний аспект* – освоєння і творення духовних цінностей – любові до Батьківщини, життя, гуманістичних загальнолюдських і соціальних принципів, вироблення норм цивільної і військової поведінки, ставлення до військової історії та її конкретних носіїв – ветеранам війни, до сучасних Збройних Сил України тощо. Найважливіший компонент духовної сфери військово-патріотичної діяльності засобами гри „Хортинг-патріот“ – соціально комунікативний: спілкування з ветеранами, героями війни, воїнами-інтернаціоналістами, учасниками бойових дій.

Виходячи з даних нашого дослідження, можна зробити висновок, що виховна діяльність засобами гри „Хортинг-патріот“ містить у собі певний інваріант особливих проявів особистості, що в різних видах діяльності виглядають по-різному. Військово-патріотична активність своєрідно проявляється в суспільно корисній праці, безпосередньо у військово-спортивній грі, у фізичній самопідготовці, підвищенні самодисципліни тощо. Узагальнення досвіду підготовки дітей та молоді України до захисту Батьківщини шляхом їх залучення в дану гру дозволяє говорити про різні форми і прояви військово-патріотичної діяльності. Це свідчить про те, що сама гра є дуже варіативною за змістом.

Розглянемо далі найбільш значущі *рівні фізичної підготовленості та вихованості основних якостей характеру учасників гри „Хортинг-патріот“*.

Психологічний аспект. Це рівень прояву військово-патріотичної свідомості гравця, на якому забезпечується усвідомлення суб'єктивного сенсу того об'єктивного значення, яке мають та чи інша діяльність (проходження етапу гри) та її продукт (знання, досвід, матеріальна цінність), її зміст і кінцевий результат підготовки до захисту України.

Педагогічний аспект. Для гри „Хортинг-патріот“ є характерною єдність мети і засобів, змістовної і процесуальної сторін патріотичного виховання, фізичного загартування і психологічної підготовки. При підготовці та проведенні конкретних заходів, спрямованих на формування у гравців готовності до захисту Батьківщини, педагог не повинен втратити основний, інваріантний зміст військово-патріотичного виховання. Якщо ж задано певний зміст (військові та інші знання, досвід, риси особистості тощо), то педагог має знайти адекватні способи – форми і засоби його реалізації. В іншому випадку загальний процес підготовки учнів широко розгалужується, руйнується або зводиться до інших напрямів виховання, що у підсумку послаблює підготовленість і дисциплінованість учасників гри.

Комунікаційний аспект. Педагоги, інструктори гри повинні постійно підтримувати зв'язки з учнями. Рівень реальної діяльності вихователя і вихованців пропонує також включення особистості в об'єктивні військово-патріотичні зв'язки з громадськими організаціями, з українською армією, козацькими організаціями, в тому числі у відносини, що

мають реальний патріотичний зміст, а також розширюють зв'язки особистості з вищими суспільними цінностями, такими як оборона Батьківщини, військовий обов'язок, захист позитивного світу, збереження життя на землі, утвердження соціальної справедливості тощо. При переході від проекту програми певної гри до реального процесу військово-патріотичного виховання необхідно знайти шляхи, відібрати види діяльності, ефективні конкурси гри „Хортинг-патріот“ і ситуації, форми спілкування, відносини в яких між учасниками і організаторами, керівництвом і суддями виявлялися б реально направленими на виховання та відповідали б структурі військово-патріотичного усвідомлення та поведінки школярів. У цьому сенсі окрім бесід і розмов дуже важливий особистий приклад педагога на практичних заняттях. Одним із таких шляхів є введення у навчально-виховний процес ситуацій, що мають елементи ризику. В процесі підготовки дітей і молоді до служби в Збройних Силах України, захисту Вітчизни має велике значення застосування у навчально-виховному процесі спеціальних емоційно-вольових вправ, що розвивають сміливість, витримку, рішучість, мужність тощо.

Предметний аспект. Предметна сфера військово-патріотичної діяльності гри „Хортинг-патріот“ включає систему природних і штучних ускладнень, перешкод, для розвитку вольових механізмів цієї діяльності.

Таким чином, під час проведення гри у процесі військово-патріотичного виховання працює така система роботи, що дозвано і в педагогічно доцільних формах створює в різних сферах діяльності (навчальній, суспільно-політичній, трудовій тощо) психологічні та практичні труднощі при досягненні значимої мети. Це викликає втому, психічне стомлення, фізичні незручності, негативні внутрішні емоції і стани, спонукає гравців до їх подолання і виховує волю, формує здатність до мобілізації духовних і фізичних сил. Дані навантаження є науково обґрунтованими с приводу того, у чому саме для кожного віку учнів складається ця система бар'єрів, труднощів, перешкод на різних етапах гри. Виходячи, з даних методологічних стверджень можна прийти до висновку, що особливу цінність для розвитку особистості учасника гри „Хортинг-патріот“ – майбутнього воїна має, в першу чергу, та діяльність, яка пов'язана із захистом Батьківщини, весь комплекс виховних і підготовчих компонентів, пов'язаних з цим питанням.

Зміст програми військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“

Національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ проводиться з метою підготовки школярів до служби в Збройних Силах України та інших силових органах держави, розвитку та вдосконалення в учнів навичок дій в екстремальних умовах, під час дорожньо-транспортних пригод та при пожежах, а також укріплення загального фізичного здоров'я, морального й естетичного виховання, підвищення рівня самодисципліни, психологічного загартування учнів та підготовки їх до майбутнього дорослого життя.

Учасниками гри є учні загальноосвітніх та професійних навчальних закладів, військових ліцеїв міст та районів України. *Вік учасників* – від 6 до 17 років. *Склад команди:* 1 – дорослий (керівник, офіційний представник команди, приймає участь у суддівстві гри), 7 – учасників гри (у тому числі 3 дівчини), серед учасників 1 капітан команди. Команди формуються за *віковою ознакою:* молодша вікова група – 6–7 років, 8–9 років; середня вікова група – 10–11 років, 12–13 років; старша вікова група 14–15 років, 16–17 років).

Зміст змагань:

1 етап гри: „*Перша медична допомога*“.

2 етап гри: „*Військове багатоборство*“ – метання гранати на дальність і на влучність, стрільба з пневматичної гвинтівки, конкурс екіпірування (одяг, взуття, бронежилет, каска, саперна лопатка, фляга).

3 етап гри: „*Сильні і спритні*“ – підтягування на перекладині (хлопці), згинання і розгинання рук в упорі лежачи, піднімання тулуба в сід, спринт 60 і 100 м; лазіння по лінві, стрибки через скакалку, крос 800 і 1000 м.

4 етап гри: „*Теоретичний конкурс*“ – знання історії України, оздоровчі традиції, правила дорожнього руху, етична поведінка, безпека життя тощо.

5 етап гри: „*Основи самозахисту*“ – демонстрація прийомів хортингу.

6 етап гри: „Тактична топографія“ – орієнтування на місцевості, облаштування засідок, спостереження.

7 етап гри: „Командна військово-спортивна смуга перешкод“.

8 етап гри: „Переправа“ – лазіння між деревами, переправа через річку, робота з мотузками, страхування товариша тощо.

9 етап гри: „Хортинг“ – змагання за правилами спортивного хортингу (для окремих учасників).

10 етап гри: „Розбирання та збирання автомата АК-74“ – конкурс проводиться на час, його проходить кожний учасник команди.

11 етап гри: „Конкурс строю і патріотичної пісні“.

12 етап гри: „За Україну“ – колективна військова гра, взяття висоти, захват прапора команди суперника.

Після дванадцяти етапів гри проводиться підведення підсумків та нагородження переможців гри „Хортинг-патріот“ у особистому та командному заліку, розсилаються інформаційні листи, результати змагань і подяки директорам навчальних закладів.

Щороку вдосконалюються тести, конкурси та правила суддівства в конкурсах: „Сильні і спритні“, „Оборонно-спортивне багатоборство“, „Військово-спортивна смуга перешкод“. Розширюється арсенал вимог у конкурсах: „Пожежна естафета“, „Медико-санітарна підготовка“, „Теоретичний конкурс“.

Для поліпшення роботи та покращення підготовки учнів усі конкурси можуть підлягати корегуванню. Так конкурс проводиться серед тільки певних навчальних закладів у місті чи районі і переслідує таку головну мету, як виховання позитивного ставлення до служби в лавах збройних сил. Основними завданнями після проведення конкурсів можуть бути: виявлення рівня підготовки допризовної молоді до служби в армії; підтримка призовників, які бажають навчатися у військових освітніх установах. Для такої гри вік учасників призначається від 14 до 17 років, отже, в даному конкурсі можуть брати участь студенти 1–2 курсів вищих навчальних закладів України I–II рівня акредитації, спеціалізованих коледжів фізичного виховання тощо.

Приклад 1. Конкурси гри „Хортинг-патріот“ для учасників 14–17 років, що проводиться в три етапи:

1. Спортивне багатоборство: біг 100 м і 1000 м; підтягування на перекладині; згинання і розгинання рук в упорі лежачи.

2. Військово-прикладне багатоборство: стрільба з пневматичної гвинтівки; розбирання та збирання автомата АК-74, АКС-74; користування засобами індивідуального захисту; стройова підготовка; спортивна смуга перешкод.

3. Інтелектуальний конкурс: знання правил етичної військової поведінки; знання української військової історії в рамках шкільного курсу „Історія України“; знання про козацьку історію і традиції козацтва; творчий конкурс: домашнє завдання (представлення учасника за допомогою групи підтримки); знання про здоровий спосіб життя, шкідливі звички тощо.

До останнього інтелектуального конкурсу можуть допускатися чотири-п'ять учасників, які показали найкращі результати в спортивному і військово-прикладному багатоборстві. Необхідно вітати щорічних лідерів у таких конкурсах як: „Стройова і фізична підготовка“, „Влучний стрілець“, „Розбирання і збирання АК-74“.

Приклад 2. Конкурси гри „Хортинг-патріот“ для учасників 16–17 років.

Гра проводиться у формі зборів-змагань. Військово-спортивні збори-змагання проводяться серед старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів, учнів початкових і середніх професійних навчальних закладів з військово-патріотичного виховання, фізичної культури і спорту, підготовки до військових професій та служби у Збройних Силах України. Метою зборів-змагань є розвиток військово-спортивного руху в районі, місті, області, регіоні України.

Основними завданнями змагань є:

1. Формування в учасників гри „Хортинг-патріот“ якостей, умінь і навичок, необхідних для виконання військового обов'язку в лавах Збройних Сил України та дій в екстремальних ситуаціях.

2. Виховання патріотизму, громадянської відповідальності за захист Вітчизни.
3. Залучення молоді до героїчної історії української держави і подвигу народу в роки козаччини, Другої світової війни.
4. Пропаганда здорового способу життя.

Учасниками є команди – представники установ загальноосвітніх навчальних закладів і початкової та середньої професійної освіти. Вік учасників: 16–17 років. Склад команди – 7 учасник + один дорослий (керівник команди, офіційний представник).

Військово-спортивні збори-змагання в рамках гри „Хортинг-Патріот“ передбачають наступні конкурси: „Комплексне спортивне багатоборство“, „Влучний стрілець“, „Розбирання та збирання АК-74“, „Медико-санітарна підготовка“, „Операція Захист“, „Стройова підготовка“, „Спеціальна фізична підготовка“, „Воєнізована смуга перешкод“, „Прийоми хортингу зі зброєю“, „Прийоми двобою хортинг без зброї“, „Військова теорія“, „Дорога безпеки“, „Пожежна естафета“.

Бажано, щоб команда школи брала участь у даних зборах-змаганнях кожного навчального року. За час участі з року в рік всі учасники будуть покращувати свої результати у конкурсах.

При апробації даної програми з учнями шкіл і аналізі результатів участі у військово-спортивній грі, в усіх конкурсах було видно, що найбільших успіхів школярі домагаються в таких видах конкурсів як: „Прийоми двобою хортинг без зброї“, „Медико-санітарна підготовка“, „Операція Захист“, „Спеціальна фізична підготовка“, „Військово-спортивна смуга перешкод“, „Пожежна естафета“.

Найбільш активну участь у цих іграх і конкурсах беруть учні загальноосвітніх шкіл м. Києва, Київської, Полтавської, Сумської, Житомирської, Кіровоградської, Дніпропетровської та Запорізької областей.

Для виявлення патріотичних почуттів серед учасників гри „Хортинг-патріот“, дітей та учнівської молоді проводяться опитування, в які входять наступні питання:

1. Я вважаю себе патріотом своєї країни.
2. Я впевнений, що в Україні велике майбутнє.
3. Я хотів би жити в іншій країні.
4. Я став би захищати Батьківщину зі зброєю в руках.

При аналізі відповідей враховуються результати відповідей усіх членів команди.

Юнакам і дівчатам, які беруть участь у військово-спортивних конкурсах і змаганнях гри „Хортинг-патріот“ по закінченні гри окремо задаються питання для обґрунтованої відповіді:

1. Армія – школа життя.
2. Я хочу служити в українській армії.
3. Українська армія на захисті країни.
4. Військово-спортивні конкурси та змагання змінили мій світогляд. Якщо „ТАК“, то як саме?

При правильному виховному компоненті всі учасники змагань відповідають, що, тільки пройшовши армію, молоді люди стають справжніми чоловіками, розуміють весь сенс життя, заново переглядають усе, що відбувається навколо і по-справжньому починають любити Батьківщину. Деякі юнаки збираються вступати до лав Збройних Сил України та з честю стояти на захисті Батьківщини. Ніхто з них не сумнівається, що українська армія боєздатна і може захищати свою країну. Після гри школярі розуміють те, що важко, але почесно бути патріотом і захисником своєї Вітчизни. Деякі учні беруть участь у грі „Хортинг-патріот“, видах її змагань тому, що хочуть надалі пов'язати своє життя з армією.

Фізична підготовка школярів у процесі проведення гри „Хортинг-патріот“

Усім відомо, що уроки фізичної культури в школі часто сприймаються як щось другорядне, що має підпорядковане значення стосовно до таких, як математика, хімія, фізика, література тощо. Піддавшись такому незрозумілому іміджу, що склався в педагогічному середовищі у відношенні вчителів-предметників до уроків фізкультури як до чогось необов'язкового, учні часто нехтують ними. Та й батьки, часом не маючи на те достатньо серйозних підстав, намагаються звільнити свою дитину від уроків фізкультури.

Однак настав час переосмислити роль фізичного виховання не тільки у фізичному, а й розумовому розвитку школярів. За методиками гри „Хортинг-патріот“ учні поступово привчаються до здорового способу життя, а згодом і залучаються до постійних тренувань у спортивні зали. У процесі гри школяр має змогу побачити позитивні приклади, зацікавитися заняттями фізичною культурою і спортом.

Кожний активний гравець гри „Хортинг-патріот“ традиційно вважає, що мета фізичного виховання полягає у розвитку фізичних якостей учнів і у зміцненні їх здоров'я. Це абсолютно справедливо з педагогічної та медичної точок зору. Ні в якій мірі не заперечуючи цього, треба поглянути на фізичну підготовку школяра з психологічної точки зору. Такий підхід дозволяє збагатити загальноприйняте уявлення про призначення уроків фізичної культури, спортивних тренувань під час факультативів і секційних занять для підвищення результатів у грі.

З цієї точки зору виявляється, що розвиток фізичних якостей учасника гри „Хортинг-патріот“ – це зовнішній результат фізичного виховання школяра. Однак існує ще й не менш важливий внутрішній – психологічний результат, існування якого в практиці фізичного виховання ще не повністю усвідомлене, а тому цілеспрямована педагогічна діяльність на його досягнення в переважній більшості випадків відсутня. Загальноприйняте уявлення про те, що гра „Хортинг-патріот“ в основному повинна бути спрямована на розвиток фізичних якостей учнів (сили, швидкості, витривалості, стрибучості тощо) і досягнення оздоровчого ефекту, значною мірою збіднює сам зміст цього поняття. При цьому на другий план відходить ряд компонентів, без яких неможливо добитися справжньої фізичної підготовленості учасника гри як майбутнього захисника Вітчизни. До них відносяться: виховання естетичного ставлення до гри „Хортинг-патріот“, значення і дотримання гігієнічних правил, вміння контролювати свій фізіологічний стан, володіння прийомами і методами відновлення сил, володіння прийомами хортингу для самозахисту, потреба у зміцненні свого здоров'я, і, як наслідок, наявність інтересу і прагнення до самостійних занять фізичними вправами не тільки при підготовці до гри, а й постійно. Серед цих компонентів особливо хотілося б виділити культуру виконання рухів і оволодіння будь-якою новою руховою дією. З нашої точки зору, формування і розвиток психологічних механізмів цього компонента має становити одну з головних психолого-педагогічних завдань гри „Хортинг-патріот“.

Зупинимося на двох психологічних аспектах фізичного виховання. Перший відображає активізувальний вплив гри „Хортинг-патріот“ на протікання різних психічних процесів школяра, а другий – пов'язаний з формуванням психологічних основ рухового розвитку, зокрема з розвитком психомоторики учнів. У цьому аспекті фізичне виховання спрямоване на підготовку рухової сфери учнів до оволодіння новими руховими навичками для майбутньої трудової діяльності, що у певній мірі реалізується при проведенні військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“. Однак з метою підвищення ефективності гри в процесі її проведення необхідно здійснювати більш цілеспрямований і усвідомлений контроль за психомоторним розвитком учнів.

Розглянемо докладніше перший психологічний аспект фізичного виховання засобами гри „Хортинг-патріот“. Добре відомо, яку важливу роль відіграє рухова активність у створенні сприятливих умов для здійснення психічної діяльності школяра. Вона виступає як засіб зняття негативних емоційних впливів і розумового стомлення, і в силу цього – як фактор стимуляції інтелектуальної діяльності. У результаті гри при виконанні фізичних вправ у школярів поліпшується мозковий кровообіг, активізуються психічні процеси, що забезпечують сприйняття, переробку і відтворення інформації. Є доведені наукові дані про те, що під впливом фізичних вправ збільшується обсяг пам'яті, підвищується стійкість уваги, прискорюється рішення елементарних інтелектуальних завдань, прискорюються зорово-рухові реакції.

Треба відзначити, що, незважаючи на своє велике самостійне значення, активізація психічних процесів не входить у число завдань, які висуваються різними теоріями фізичного виховання. Але вона особливо важлива для гри „Хортинг-патріот“ в школі, де часто в учнів спостерігається розумова перевтома. Тому активізація психічних процесів і підготовка

нервової системи школярів до активного функціонування у процесі гри є, безумовно, першочерговим завданням.

Слід зазначити, що за аналітичними даними при підведенні результатів усіх проведених ігор на території України, а також даними наукових досліджень, показники психічних процесів вивчалися до і після виконання фізичних вправ. Підхід гри „Хортинг-патріот“ складається в порівняльному вивченні особливостей протікання психічних процесів після фізичного навантаження і після розумової роботи. Саме з цією метою і досліджується продуктивність виконання найпростішої розумової діяльності (за показниками виконання коректурної проби) у школярів після участі у військово-спортивній грі „Хортинг-патріот“. Виявилося, що після усіх завдань гри число правильно даних учнями відповідей на питання тестів збільшилося приблизно в рівній мірі. Разом із тим було виділено специфічний вплив гри „Хортинг-патріот“ на протікання розумових процесів. Так, при однаковому вихідному рівні до участі у грі, після гри розумова діяльність школярів протікала активніше, ніж після загальноосвітніх уроків (математики, хімії, літератури), зросла точність виконання завдання, швидкість розумової діяльності.

Таким чином, наведені результати відносяться до числа отриманих даних різними дослідниками, які свідчать про те, що під впливом гри „Хортинг-патріот“ відбувається активізація психічних процесів, що позитивно позначається на здійсненні розумової діяльності школяра в цілому.

У зв'язку з цим представляють інтерес і результати вивчення особливостей протікання психічних процесів в учнів школи, звільнених від занять фізкультурою, але граючих у гру „Хортинг-патріот“ з помірними навантаженнями, а саме у тих, хто: не був присутній на грі, а знаходився в класі; був присутній на грі „Хортинг-патріот“ і спостерігав за своїми однокласниками. Показники розумової діяльності у другої групи виявилися вище, ніж у першої. Таким чином, навіть тільки присутність на грі та спостереження за тими, хто бере участь у грі, активізує психічну діяльність учнів. Аналогічний вплив на процеси уваги знайдено у звільнених від фізкультури учнів військових ліцеїв, хоча таких набагато менше, зважаючи на військову спрямованість навчання у ліцеях і якісний відбір ліцеїстів. Така загальна закономірність впливу гри „Хортинг-патріот“ на активізацію розумової діяльності учнів.

Однак є ряд даних, які свідчать про те, що досягнення такого позитивного впливу вимагає диференційованого використання фізичних вправ, які розрізняються по виду і тривалості виконання, а також обліку індивідуально-типологічних особливостей гравців і ступеня їхньої фізичної підготовленості. Так, експериментально встановлено, що тривалість ускладненого бігу зі стрибками по пересіченій місцевості (військово-спортивні естафети, воєнізована смуга перешкод) прямо пов'язана з обсягом короточасної пам'яті: чим довший біг, тим більше обсяг пам'яті. При виконанні учасниками гри стрибків через лаву спостерігається зворотне: стрибки протягом від 20 до 40 секунд роблять сильний негативний вплив на процеси короточасного запам'ятовування. Крім того, один і той же вид вправ, що виконуються протягом різних періодів часу, може надати різний вплив на процеси пам'яті. Наприклад, вправи з перетягування линви (у грі „Хортинг-патріот“ команда на команду) протягом 20–30 секунд позитивно позначаються на збільшенні обсягу короточасної пам'яті, проте через 50 секунд після початку цієї вправи показники пам'яті погіршуються і стають нижчими вихідних.

Відносно процесів уваги наголошується, що їхні показники помітно знижуються в результаті виконання стрибків або простого бігу перед самим початком занять з інших етапів гри. Але вправа з перетягування або підтягування, що виконується протягом не більше ніж 40 секунд, або нетривалі вільні вправи протягом 2 хвилин можуть сприяти активізації уваги.

Конкретні результати отримані і при вивченні динаміки процесів уваги під впливом гри „Хортинг-патріот“ різного характеру та інтенсивності. Виявилося, що найбільш сприятливий вплив на активізацію процесів уваги здійснили ігри з середнім об'ємом рухової активності (військові естафети, рухливі ігри, парні вправи), найнесприятливіший – інтенсивні (біг на повну силу на 100 м, 200 м, 400 м, 800 м). Проміжне положення зайняли варіанти гри „Хортинг-патріот“ із низькою інтенсивністю і емоційністю вправ: виконання

стройових вправ, метання гранати, розучування елементів техніки хортингу, стрибки у висоту, кидання м'яча, заняття на гімнастичних снарядах. Протягом таких ігор учні деякий час перебувають без дії, чекаючи своєї черги. Аналогічні дані, що свідчать про диференційований вплив фізичного навантаження на розумову працездатність і увагу, оперативне мислення, обсяг опрацьованої інформації, отримані на спортсменах хортингу, які займаються за посиленою програмою у дитячо-юнацьких спортивних школах та школах вищої спортивної майстерності.

Таким чином, завдання активізації психічних процесів і підвищення розумової працездатності засобами гри „Хортинг-патріот“, зокрема за допомогою фізичних вправ, з нашої точки зору, є одним із психологічних завдань педагога чи інструктора військової справи. Інший психологічний аспект гри полягає в тому, що вона повинна бути спрямована на руховий розвиток учнів. Для того щоб бути фізично розвинутим, ще недостатньо усе своє життя займатися фізичною працею. Абсолютно необхідно мати досить розвинену систему психічних процесів, що дозволяє не тільки тонко контролювати свої рухи і керувати ними, а й дає можливість творчого прояву в руховій діяльності. А це можливо тоді, коли учень опанував прийоми аналізу своїх м'язових відчуттів і контролю за виконанням рухових дій. Впродовж гри „Хортинг-патріот“ принципово важливе значення має те, що для розвитку рухової діяльності необхідно використовувати ті ж прийоми, що і для розумового розвитку, а саме прийоми диференціювання відчуттів за часом і ступенем прояву, а також порівняння їх. Таким чином, руховий розвиток школяра у його психологічному аспекті тісно пов'язаний із певним рівнем розумового розвитку, що проявляється в ступені розвитку процесів аналізу і порівняння. Не вдаючись детально в змістовну сторону рухового розвитку гравця, зупинимось на найбільш важливій із психологічної точки зору його складовій частині, пов'язаній із психомоторним розвитком учасника гри. За своїм психологічним змістом розвиток психомоторики учня тісно пов'язаний із формуванням образу рухової дії, з удосконаленням механізмів довільного управління руховими діями, з розвитком пізнавальної сфери учасника гри, оскільки на кожному етапі гри „Хортинг-патріот“ він закріплює старі та вивчає нові рухові навички.

Треба відзначити, що психомоторний розвиток на мікрорівні певною мірою має місце на усіх без винятку етапах гри, де використовується рухова діяльність, – на етапі „Медична підготовка“, „Військова естафета“, „Захват прапора противника“ тощо. Однак на етапі „Спеціальна фізична підготовка“, об'єктом якої стає сама рухова діяльність, створюються найкращі можливості для розвитку психомоторики гравців.

Проаналізуємо більш докладно складові психомоторного розвитку школяра. Із психології спорту відомо, що висока якість виконання рухової дії в значній мірі обумовлена характеристиками сформованого образу цієї дії, адекватності, повноти, диференційованості. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що передові інструктори з хортингу це добре розуміють і користуються при навчанні вихованців новим руховим навичкам спеціальними прийомами, спрямованими на формування адекватних образів рухових дій.

Важливу роль у цьому процесі відіграє всебічна активізація розумової діяльності учнів під час гри „Хортинг-патріот“ при засвоєнні навчального матеріалу. З цією метою ряд інструкторів (Р. О. Бенцак, Д. Г. Михальченко, С. І. Федоров та ін.) використовують технічні засоби навчання, макети вогнепальної та холодної зброї, нестандартне спортивне обладнання, наочні посібники. Так, наприклад, при навчанні учнів старших класів метанню гранати на дальність, використання в якості наочного посібника плакатів із зображенням декількох основних елементів вправи сприяє формуванню адекватного образу даної рухової дії, і тому більш швидкому і точному засвоєнню навчального матеріалу.

Крім того, для створення в учасників гри правильного уявлення про виконувану рухову дію дуже допомагає прийом встановлення подібності та відмінності. Наприклад, щоб учні зрозуміли залежність польоту гранати від швидкості, одержуваної при відштовхуванні металника ногами від землі, керівник гри „Хортинг-патріот“, майстер спорту України з хортингу Д. Г. Михальченко пропонує визначити різницю довжини стрибка з місця і з розбігу. І нарешті, в процесі формування образу рухової дії велику роль має слово, за допомогою якого розкривається сутність пропонованого кидка гранати, техніка досліджуваного руху. Від правильності і точності

позначення словом основних елементів руху, логіки пояснення, залежить і точність виконання самого руху при метанні гранати.

Таким чином, перед інструктором гри „Хортинг-патріот“ має стояти завдання не тільки формувати в учнів адекватний і точний образ кожної засвоєної рухової дії, а й навчити учасників гри формувати образи і планувати виконання нових рухових дій самостійно. А це можливо, коли учні добре засвоїли всі психологічні прийоми формування образу рухової дії. Далі перед учнем стоїть завдання виконання даної рухової дії на основі сформованого образу. Тут основна увага повинна бути спрямована на вдосконалення механізму довільного управління руховою дією, що є одним із важливих факторів психомоторного розвитку учасника гри. Важливим моментом тут є вміння учасника гри усвідомлювати свої рухи. Після того як учень навчився ізольовано здійснювати окремі рухи, порівнювати їх між собою, свідомо керувати ними з метою пристосування до конкретних умов їх виконання, для його подальшого фізичного розвитку, необхідно вправляти м'язи шляхом збільшення числа виконуваних рухів і швидкості здійснення цих рухів.

У грі „Хортинг-патріот“ існує розроблена система вправ, мета яких полягала в тому, щоб навчити дитину свідомо робити різні рухи, починаючи з найпростіших і поступово переходячи до більш складних. Принципово важливим підходом у системі даної гри є постійна розумова активність, що супроводжує виконання рухів різної складності і спрямована на порівняння як самих виконуваних рухів, так і м'язових відчуттів, що виникають при їх здійсненні. Велике значення у грі приділяється розвитку здатності до точного розрізнення просторових відносин і розподілу роботи за часом. З цією метою інструктори гри пропонують виконувати прості і складні вправи у відповідності з точним позначенням як просторових, так і часових параметрів. І нарешті, застосовуючи всі описані вправи, необхідно підготувати учасників гри до самостійного виконання будь-якого виду роботи на основі тільки словесного опису.

Психологічний аналіз системи вправ гри „Хортинг-патріот“ показує, що вона націлена на розвиток і вдосконалення процесу довільного управління руховими діями. Саме в цьому інструктори і педагоги бачать основне завдання фізичного виховання школярів засобами військово-спортивної гри. У зв'язку з цим відзначимо, що широке використання інструкторами гри різних прийомів, спрямованих на підвищення розумової активності учнів при засвоєнні навчального матеріалу, одночасно може позитивно вплинути і на усвідомлення учнями своїх рухових відчуттів. Нарешті, психомоторний розвиток учасників гри тісно пов'язаний із розвитком їх пізнавальних процесів, у першу чергу з розвитком таких *розумових операцій*, як: аналіз; узагальнення; порівняння; диференціювання.

Таким чином, якісне виконання тієї чи іншої рухової дії із заданими параметрами вимагає насамперед чіткого диференційованого відображення її у свідомості учасника гри, а також у формуванні на цій основі адекватного способу руху. Це можливо у такому випадку, коли процеси аналізу і синтезу мають такий рівень розвитку, завдяки якому стає можливою необхідна ступінь розчленованості сприйняття. Процес аналізу учасником гри засвоєної рухової структури полягає у все більшому уявному її розчленуванні на окремі елементи і інтегруванні результатів цього аналізу у вигляді цілого, але внутрішньо розчленованого.

Впродовж гри „Хортинг-патріот“ при вивченні будь-якої рухової дії її структура у свідомості учня спочатку виступає у вигляді малодиференційованого цілого руху. Якісне відтворення такої дії в цілому або окремих її складових у цьому випадку утруднено. Лише в міру здійснення аналізу складових цей рух, усі його елементи будуть виступати все більш виразно, будуть встановлюватися зв'язки між елементами цілої структури і з роботою окремих груп м'язів.

У зв'язку з цим гра „Хортинг-патріот“ не меншою мірою, ніж шкільні предмети, надає можливості для розвитку пізнавальних процесів учнів за допомогою вдосконалення виконання і засвоєння нових моторних дій. Тому включення в програму гри спеціальних вправ, що сприяють усвідомленому, виразному здійсненню ізольованих рухів, складно-координованих рухів, тобто рухів, виконання яких вимагає високого ступеня диференціації окремих м'язових відчуттів, супроводження виконання цих рухів їх вербальним описом має в кінцевому рахунку призвести до формування в учасників гри здатності до чіткого, диференційованого сприйняття

окремих елементів абиякої рухової структури. Ця здатність тісно пов'язана з рівнем розвитку аналітико-синтетичної діяльності мозку, неодмінно проявиться і при оволодінні учнем матеріалів загальних шкільних дисциплін, що позитивно позначиться на успішності учня і його розумовому розвитку в цілому. У проведеному нами експерименті було виявлено, що учасники гри шкільного віку, які краще засвоюють і запам'ятовують послідовність вправ, що складають більше 30 рухів, мають і більш високий середній бал шкільної успішності.

Таким чином, можна констатувати, що гра „Хортинг-патріот“, яка традиційно безпосередньо спрямована на розвиток фізичних якостей школяра, ще спрямована і на підвищення усвідомлення учнем виконуваних рухів, від чого залежить вдосконалення самого механізму довільного управління рухами. Саме в підготовці учнів до трудової професійної діяльності, пов'язаної з опануванням різними руховими навичками, інструктори гри бачать роль усіх військово-спортивних методик, що впроваджують. Також акцентується увага на оздоровчому ефекті занять фізичними вправами під час гри, так як вважається, що це є закономірним наслідком реалізації програми рухового розвитку учнів. Безумовно, постановка перед грою „Хортинг-патріот“ психологічних завдань вимагає досить високого рівня психологічної культури та психологічних знань від самого інструктора гри.

У сучасних навчальних і методичних посібниках з опанування гри „Хортинг-патріот“ приділяється належна увага двом вищезазначеним психологічним аспектам фізичного виховання дитини. У новітньому навчальному посібнику з психології хортингу ці завдання знайшли відображення в числі цілей фізичного виховання хортингіста. Ми вважаємо, що буде правильним такий позитивний погляд із психологічної точки зору на військово-спортивну гру „Хортинг-патріот“, яка на перший план висуває розвиток особистості учня, відображає передові наукові підходи, впроваджує напрям на гуманізацію фізкультурно-спортивної діяльності, проводить методичну комплексну підготовку учасників гри до захисту Батьківщини.

Обговорення питання про завдання гри „Хортинг-патріот“ тісно пов'язане з проблемою визначення змісту конкурсів, етапів гри, військово-прикладних змагань. Рішення з сучасних психолого-педагогічних позицій питання „Навіщо потрібна гра „Хортинг-патріот“ має визначати вирішення питання „Чи треба захищати нашу Батьківщину“. Звичайно, розглянуті нами завдання жодною мірою не скасовують інші проблеми, що стоять перед інструктором гри, – формування моральності, вольових, естетичних якостей учнів тощо. Важливо щоб педагог ясно їх усвідомлював, у тому числі і ті завдання, що не розглянуті в даній статті, але впливають у практичній діяльності і є важливими педагогічними питаннями. З нашої точки зору, розвиток гри „Хортинг-патріот“ має йти не по лінії поліспортивної чи суто військової підготовки, а в напрямі формування і всебічного розвитку в учасників гри сенсорної культури, щоб вони у майбутньому стали гідними членами суспільства.

Методика оздоровлення, фізичної та психічної підготовки учасників військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“

В Україні йде процес відродження військово-спортивної діяльності через розгалуження інфраструктури Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“. Однак загалом зміст патріотичного, фізичного та психологічного виховання, заснованого на військово-спортивних принципах, освітлено вкрай недостатньо й суперечливо.

На додаток до гри „Хортинг-патріот“ в місцях її історичного заснування і основної діяльності (м. Київ, Київська, Сумська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська області) йде формування нового поповнення осередками гри, відкриваються відділення та відокремлені підрозділи всеукраїнської організації, що охоплює території 15 областей України. З початку 2015 року, коли пройшла офіційна реєстрація гри як громадської організації, було проведено декілька цікавих вишколів та конкурсів всеукраїнського значення: у червні – в с. Старе Бориспільського району Київської області на військовому полігоні Національної Гвардії України, у липні – в дитячо-юнацькому таборі Вишгородського району Київської області та інші заходи, а в даний час формування календарного плану всеукраїнських ігор „Хортинг-патріот“ здійснюється у співпраці з Міністерством освіти і науки України. Організаційна робота проводиться в основному людьми, які розділяють позитивні цінності засновників гри

та орієнтацію на виховання у дітей почуття патріотизму, на здоровий спосіб життя і посилену фізичну підготовку підростаючого покоління військово-спортивними засобами.

Зокрема, частина школярів вступила в різні дитячі та юнацькі організації, що є відділеннями гри „Хортинг-патріот“ в областях України, де поряд із вихованням позитивних особистісних якостей школяр отримує і додаткове до уроків фізичної культури фізичне виховання військово-спортивного спрямування. Діяльність гри „Хортинг-патріот“ повністю узгоджується з вирішенням проблеми нестачі рухової активності у школярів шляхом включення у варіативну частину програми гри фізичних вправ із урахуванням національних і регіональних особливостей, відродження втрачених культурних цінностей і військових традицій.

Предметом даного дослідження є процес контрольованого військово-фізичного виховання школярів у військово-спортивній грі „Хортинг-патріот“, тому діяльність гри організована на основі Статуту, прийнятого загальними зборами цієї громадської організації, а також Програми, затвердженої Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, де, зокрема, говориться, що організація діє на всій території України відповідно до Конституції України на підставі закону України „Про громадські об'єднання“, інших законодавчих актів України, а також відповідно до програмних документів.

Основна мета гри „Хортинг-патріот“: військово-патріотичне та спортивно-оздоровче виховання дітей, підлітків та молоді, підготовка юнаків до служби в лавах Збройних Сил України; організація дозвілля молоді; моральний, інтелектуальний і фізичний розвиток молодих громадян; проведення культурно-просвітницької роботи серед широких верств населення.

У грі „Хортинг-патріот“ вирішуються такі завдання:

1. Навчання вихованців основам військової справи.
2. Проведення заходів з ідейно-патріотичного виховання.
3. Організація навчально-тренувального процесу та спортивних змагань.
4. Проведення заходів щодо популяризації ідей українського патріотизму і залученню нових членів.
5. Взаємодія гри з органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями в інших регіонах України.

Таким чином, із статутних і програмних документів випливає, що діяльність гри „Хортинг-патріот“ спрямована на комплексне вирішення оздоровчих, освітніх і виховних завдань школярів. Якщо взяти за мету дослідження визначення рівня фізичного здоров'я і психічних якостей юнаків і дівчат, які відвідують військово-спортивні заняття та грають у гру, і їх однолітків загальноосвітньої школи, то перевага у показниках, звісно, буде на боці гравців „Хортинг-патріот“. Визначення рівня розвитку основних рухових, психічних якостей і фізичного здоров'я також проводиться в грі. Всі юнаки і дівчата, які змагаються, є однакового віку. На загальношкільній грі часто вони є учнями паралельних класів.

Засобами фізичної підготовки в загальношкільній грі „Хортинг-патріот“ за погодинним розкладом є, орієнтовно: стройова підготовка (8 год.); двобій хортинг (34 год.); біг по пересіченій місцевості (10 год.); пересування на лижах у зимовий час, якщо є певна глибина снігу, або плавання у літній час (12 год.); участь у військово-спортивних змаганнях (згідно календарного плану заходів).

Заняття проводяться і під час літніх канікул.

Стройова підготовка включає в себе стройові вправи зі зброєю та без зброї, пересування групою й індивідуально. На заняттях двобоєм хортинг відпрацьовується техніка захистів, блоків і ударів руками, техніка ударів ногами, прийоми боротьби. Біг по пересіченій місцевості являє собою подолання дистанції до 2000 м безперервним методом. На лижах долається дистанція до 5000 м, плавання обраним стилем до 1000 м.

Рівень фізичного здоров'я учасників гри оцінюється за допомогою експрес-оцінки Г. Л. Апанасенка, заснованої на комплексі клініко-фізіологічних показників, що мають задовільні кореляційні зв'язки з максимальною аеробною продуктивністю учня. Така оцінка здатна дати об'єктивну інформацію про ступінь досконалості процесів розвитку і рівень фізичного здоров'я школяра.

При аналізі використовуються наступні *показники*: життєвий індекс; силовий індекс; індекс Робінсона; ваго-ростовий індекс; індекс Руф'є.

Фізична підготовленість учасників гри визначається з використанням наступних показників: біг на 100 м; „човниковий“ біг 8 x 8 м; метання гранати (700 г); стрибки через скакалку протягом 30 с; стрибок у довжину з місця; ручна (кистьова) динамометрія; підтягування на високій перекладині з вису; біг на 1000 м.

Особистісними *психічними характеристиками учасників гри* „Хортинг-патріот“ є: прагнення до поліпшення результатів, незадоволеність досягнутим, наполегливість у досягненні своєї мети, прагнення домогтися свого незважаючи на перешкоди, тобто – мотивація досягнення, яка є одним із головних властивостей особистості, що надають вплив на все подальше життя школяра; сила, здоров'я, стомлюваність, тобто – самопочуття; рухливість, швидкість і темп протікання психічних функцій, тобто – активність; емоційний стан, тобто – настрій учасника гри.

Самопочуття, активність і настрої школярів оцінюються за допомогою опитувальника.

Груповими психічними характеристиками учасників гри „Хортинг-патріот“ є: психологічна атмосфера в команді, оцінюється за допомогою методики, в якій наводяться десять протилежних за змістом слів, а саме: дружелюбність – ворожнечість, цікавість – нудьга тощо; емоційний, поведінковий і когнітивний компоненти відносин у команді-учасниці гри оцінюються за допомогою методики, де в якості істотних ознак емоційного компонента розглядається критерій привабливості на рівні понять: „добре – погано“; „подобається – не подобається“; „приємно – неприємно“. При формулюванні питань, спрямованих на визначення поведінкового компонента учасників гри „Хортинг-патріот“, витримується *критерій*: „бажання – небажання“ перебувати в даному колективі; „бажання – небажання“ спілкуватися з членами команди під час гри.

Основний критерій *когнітивного компонента* – показник „знання – незнання“ психологічних особливостей членів команди“.

Таким чином, рівень здоров'я, фізичних і психічних якостей учасників гри „Хортинг-патріот“ у загальному підсумку контролюється педагогами і визначається за наступними *показниками*, орієнтовно: біг 100 м; „човниковий“ біг 8 x 8 м; метання гранати, м; стрибки через скакалку за 30 с, к-ть р.; стрибок у довжину з місця, см; кистьова динамометрія, кг; підтягування, к-ть р.; біг 1000 м; мотивація досягнення, бали; самопочуття, бали; активність, бали; настрої, бали; атмосфера в групі, бали; емоційний компонент відносин у групі, бали; поведінковий компонент відносин у групі, бали; когнітивний компонент відносин у групі, бали.

Педагогічний контроль під час проведення гри здійснюється не тільки з метою визначити рівень підготовки учнів та ефективність запропонованих завдань, а й з метою техніки безпеки та уникнення можливих травмувань учасників гри.

Проводячи аналіз роботи педагогічного колективу гри в питанні розвитку та популяризації діяльності в містах і областях України, де впроваджується гра „Хортинг-патріот“, і здійснюється виховання підростаючого покоління на військово-спортивних принципах, дана діяльність користується у населення популярністю і успішно розвивається. У загальноосвітніх навчальних закладах з'явилася можливість наповнити зміст шкільної фізичної культури та зміст предмету „Захист Вітчизни“ новими інноваційними формами і засобами додаткової рухової активності та виховання позитивних особистісних якостей школярів. Однією з ефективних форм позашкільного комплексного підходу до виховання юнаків і дівчат також є діяльність Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“. У дослідженні, проведеному на базі даної гри, виявлено, що заняття і випробування на усіх запропонованих нею етапами, стройовою підготовкою, спортивним хортингом, кросами та пересуванням на лижах і по воді, участь у військово-спортивних змаганнях, вивчення історії та традицій української армії та козацтва, народних пісень, танців, мистецтва призводять до поліпшення стану фізичного здоров'я, морально-вольової та психічної підготовленості учасників гри. В цілому методика даної гри дозволяє більш успішно вирішувати завдання всебічного виховання школярів.

Сьогодні, як і в минулі часи, українська армія славиться своїми воїнами. У неї славне минуле і, сподіваємося, гідне майбутнє. А майбутнє Збройних Сил України – це сьогоднішні хлопчики та дівчатка. І від того, якими вони виростуть, залежить міць і боєздатність нашої армії. Тому військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ вже добре знайома молодому поколінню учнів та педагогів загальноосвітніх шкіл, і сьогодні не втрачає своєї актуальності, стає все більш привабливою для школярів.

У даній статті були конкретизовані й більш глибоко досліджені три *основні напрями виховання засобами гри „Хортинг-патріот“*: патріотичне виховання; фізична підготовка; психологічне загартування. Щодо патріотичного виховання, можна сказати, що у результаті гри педагоги прагнуть отримати вихованого справжнього патріота нашої держави. Патріот – це той, хто любить Україну не за те, що вона дає йому якісь блага і привілеї перед іншими народами, а тому, що це його Батьківщина. Людина або є патріотом своєї Вітчизни, і тоді вона духовно з'єднана з нею, як дерево корінням вростає у землю, а інакше людина лише пил, який носять по світу чужі вітри. Торкаючись теми фізичного виховання та підготовленості учнів, можна констатувати, що помірковане і правильно дозоване фізичне навантаження є одним з найважливіших засобів зміцнення та збереження здоров'я школярів. Низька фізична активність, сидячий спосіб життя, гіподинамія стають як причиною зайвої ваги, так і причиною багатьох серйозних захворювань упродовж життя людини. Водночас, регулярні фізичні заняття сприяють зниженню ваги, поліпшенню фігури і зміцненню м'язів. Крім того, фізичні вправи позитивно позначаються на загальному здоров'ї та самопочутті. Спортивні вправи допомагають підтримувати загальний тонус організму школяра, покращують його самопочуття. За допомогою фізичних навантажень відбувається активація імунної системи, дитячий і підлітковий організм стає стійким до різних захворювань і інфекцій. Дозовані фізичні вправи, що включені у програму гри „Хортинг-патріот“, стимулюють нервову систему, сприяють зняттю стресу, поліпшенню сну дитини. Фізичні навантаження зменшують кров'яний тиск, знижують небезпеку виникнення серцево-судинних хвороб, сприяють зміцненню опорно-рухового апарата дитини, роблять позитивний вплив на ендокринну систему, збільшують інтенсивність обміну речовин у всіх без винятку тканинах. Різноманітність варіацій вправ гри „Хортинг-патріот“ дозволяє задіяти максимальну кількість м'язових груп, сприяє їх зміцненню, розвиває координацію, покращує поставу завдяки зміцненню м'язів спини. Зміцнення м'язів спини і поперекового відділу відбувається за рахунок того, що в рухах і вправах гри „Хортинг-патріот“ беруть участь усі відділи хребта. Таким чином поліпшується постава, хода дитини стає більш легкою і пружною. Якщо розглядати результати впливу гри „Хортинг-патріот“ у психологічній сфері, чинниками загартування психіки учасника гри є його етична адекватна поведінка серед однокласників, схильність до навчання та осмислення своєї життєдіяльності. Батькам завжди хочеться краще розуміти причини поведінки своєї дитини. Перед батьками школяра, часто постає багато питань щодо відносин із дітьми. Ми знаємо, що школа є значущим середовищем для дитини, це – нові знання, соціальний досвід, розвиток. І також це місце, що впливає на настрій дитини, її психічний стан. А стан, в свою чергу, може визначати її успіхи та результати навчання. Підхід, що пропонує гра „Хортинг-патріот“, у якому розглядаються психічні стани як феномен, спостережуваний в учня, дозволяє отримати масу корисної інформації.

Які психічні стани зустрічаються у школярів різного віку і як можна їх використовувати та координувати засобами військово-спортивної гри, є питанням складне й індивідуальне. Важливість вивчення психічних станів у військово-спортивній діяльності підкреслюється багатьма кваліфікованими інструкторами і педагогами гри. Інструктору необхідно регулярно спілкуватися з учасниками гри, цікавитися їхніми особистими проблемами і переживаннями, вести облік психічних станів школярів, необхідний для правильного педагогічного підходу щодо виховання учнів, проектування педагогічних систем і загального виховання. Особливо важливий облік психічних станів, що виникають в умовах важких конкурсів гри, контрольних тестів із різних військово-прикладних розділів підготовки. Вивчення психічних станів школярів має бути також пов'язане з урахуванням фазових станів збудливості кори головного мозку. Підвищена і знижена активність кори

головного мозку сильно впливає на успішність навчання. Стан активності характеризує працездатність, ефективність засвоєння знань.

Ознаки активності учнів під час проведення гри „Хортинг-патріот“: наявність уваги й інтересу до слів інструктора гри і відповідей учасників конкурсів; прояв самостійності, задавання питань учасниками гри, виконання військово-спортивних завдань не одним, а кількома способами, зв'язування навчального матеріалу і випробувань з власними життєвими спостереженнями.

Підводячи *підсумок*, можна сказати, що Національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ – це гра сміливих, спритних і дружніх, школа справжніх патріотів України! Переможців такої потужної гри недаремно можна вітати з успішним виступом. Сьогодні для успіху в грі школярі мають проявити характер і волю до перемоги. Вони мають йти тільки вперед, домагатися успіхів і завжди досягати поставленої мети. Майбутнє України за такими цілеспрямованими і сильними, як переможці і призери гри „Хортинг-патріот“. У повній мірі можна тільки сказати щирі слова подяки керівникам команд-учасниць гри за їх вагомий внесок у виховання підростаючого покоління, побажати їм педагогічного терпіння, сил і здоров'я, а школярам – подальших успіхів у спорті та навчанні.

Перспективи подальших розвідок. Подальші наукові розвідки будуть пов'язані з етапом впровадження Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“ як форми національно-патріотичного та фізичного виховання учнів в усі загальноосвітні навчальні заклади України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Т. 1. / І. Д. Бех. – Чернівці : Букрек, 2015. – 840 с.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Т. 2. / І. Д. Бех. – Чернівці : Букрек, 2015. – 640 с.
3. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко – К. : Поливода А. В., 2014. – 1064 с.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2015). *Vybrani naukovi pratsi. Vychovannaia osobystosti: Vol. 1.* [Selected research papers . Educating the individual]. Chernivtsi: Bukrek.
2. Bekh, I. D. (2015). *Vybrani naukovi pratsi. Vychovannaia osobystosti: Vol. 2.* [Selected research papers . Educating the individual]. Chernivtsi: Bukrek.
3. Yeromenko, E. A. (2014). *Khortynh – natsionalnyi vyd sportu Ukrainy* [Horting – A National Sport of Ukraine]. Kyiv: Palyvoda A. V.

Едуард Єрмоєнко.

Національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“ як форма національно-патріотичного та фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів України.

У статті описана розроблена Е. Єрмоєнком Національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра „Хортинг-патріот“, яка сприяє підготовці учнів до служби в Збройних Силах України, розвиває фізично та виховує почуття патріотизму. Її основна мета: військово-патріотичне та спортивно-оздоровче виховання дітей, підлітків та молоді, підготовка юнаків до служби в лавах Збройних Силах України; організація дозвілля молоді; моральний, інтелектуальний і фізичний розвиток молодих громадян; проведення культурно-просвітницької роботи серед широких верств населення. Автор звертає увагу, що ця гра – вид ігрової діяльності військово-спортивного спрямування, в процесі якої застосовується й збагачується накопичений юнаками та дівчатами життєвий досвід, поглиблюються знання про військову службу, загальну дисципліну, уявлення про навколишній світ, формуються змагальні спортивні навички, необхідні їм для успішної майбутньої трудової діяльності, виховуються вольові якості й організаторські здібності. Описано: сутність, виховні та освітні можливості гри, місце гри у системі військово-патріотичного виховання школярів, зміст програми, фізична підготовка школярів у процесі проведення гри, методика оздоровлення, фізична та психічна підготовки учасників Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри „Хортинг-патріот“.

Ключові слова: Національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра, школа патріотів України, підготовка учнів, знання про військову службу, розвиває фізично, виховує почуття патріотизму, організація дозвілля, ігрова діяльність, дітей оздоровлює.

Eduard Yeremenko.

President of the World Horting Federation (Arsenalna Str. 20-44, Kyiv, Ukraine).

National junior military sport game „Horting-patriot“ as a form of national-patriotic and physical training of pupils in Ukrainian public schools.

The article describes the principles of the National junior military sport game „Horting-patriot“ developed by E. Yeremenko that helps preparing pupils to service in the Armed Forces of Ukraine, developing physical abilities and educating patriotism. Its main objective is the military-patriotic education and physical training of children, adolescents and youth, preparation of young men to serve in the Armed Forces of Ukraine; organization of leisure for youth; ethical, intellectual and physical development of young people; educational work among broad layers of population. The author points out that this game is a kind of military-sports oriented activity, when boys and girls accumulate and apply their life experience, deepen their knowledge about military service, improve general discipline, understand the world surrounding us, form competitive sport skills that they need for successful future employment, develop volitional qualities and organizational skills.

The author describes the nature, educational opportunities of the game, place of the game in the system of military-patriotic education of pupils, content of the program, physical training of pupils in the course of the game, technique improvement, physical and mental training of the participants of the National junior military sport game „Horting-patriot“.

Key words: National junior military sport game „Horting Patriot“, service in the Armed Forces of Ukraine, preparing of the pupils, gained life experience, comprehensive education.

Эдуард Еременко.

Национальная детско-юношеская военно-спортивная игра „Хортинг-патриот“ как форма национально-патриотического и физического воспитания учащихся общеобразовательных учебных заведений Украины.

В статье описана разработанная Э. Еременком Национальная детско-юношеская военно-спортивная игра „Хортинг-патриот“, которая способствует подготовке учащихся к службе в Вооруженных Силах Украины, развивает физически и воспитывает чувство патриотизма. Ее основная цель: военно-патриотическое и спортивно-оздоровительное воспитание детей, подростков и молодежи, подготовка юношей к службе в рядах Вооруженных Силах Украины; организация досуга молодежи; нравственное, интеллектуальное и физическое развитие молодых граждан; проведение культурно-просветительской работы среди широких слоев населения. Автор обращает внимание, что эта игра – вид игровой деятельности военно-спортивного направления, в процессе которого применяется и обогащается накопленный юношами и девушками жизненный опыт, углубляются знания о военной службе, общую дисциплину, представления об окружающем мире, формируются соревновательные спортивные навыки, необходимые им для будущей успешной трудовой деятельности, воспитываются волевые качества и организаторские способности. Описаны: сущность, воспитательные и образовательные возможности игры, место игры в системе военно-патриотического воспитания школьников, содержание программы, физическая подготовка школьников в процессе проведения игры, методика оздоровления, физическая и психическая подготовки участников Национальной детско-юношеской военно-спортивной игры „Хортинг-патриот“.

Ключевые слова: Национальная детско-юношеская военно-спортивная игра, школа патриотов Украины, подготовка учащихся, знания о военной службе, развивает физически, воспитывает чувство патриотизма, организация досуга, игровая деятельность, детей оздоравливает.